

UDK

903.5(497.5-3 Istra-13)“637”

UDC

**PRIOLOG POZNAVANJU
BRONČANODOBNIH POGREBNIH
OBIČAJA U ISTRI - STANJE ISTRAŽENOSTI
ISTARSKIH TUMULA TE REZULTATI
ISTRAŽIVANJA TUMULA IZ UVALE MARIĆ KOD
BARBARIGE**

Giulia CODACCI-TERLEVIĆ

Izvorni znanstveni rad

Giulia CODACCI-TERLEVIĆ
Arheološki muzej Istre,
Carrarina 3,
52100 Pula, HR

Primljeno: 10.04.2006.

Odobreno: 21.06.2006.

U radu su objavljeni predmeti pronađeni prilikom istraživanja brončanodobnog tumula smještenog iznad uvale Marić, u blizini naselja Barbariga, u južnoj Istri. Iznijete su novootkrivene informacije vezane uz pogrebne običaje stanovnika iz brončanog doba Istre. Rad sadrži i povijesni pregled istraživanja tumula u Istri s namjerom skretanja pažnje na određene karakteristike koje su prisutne i kod novoistraženog tumula u Barbarigi.

Ključne riječi: *istarski tumuli, brončano doba, keramika, pregled istraživanja tumula, uvala Marić, pogrebni običaji*

Zaštitna arheološka istraživanja brončanodobnog tumula smještenog iznad uvale Marić, u blizini naselja Barbariga u južnoj Istri, vršili smo od 2. srpnja do 19. studenoga 2003. Ta su istraživanja dala zanimljive informacije o pogrebnim običajima stanovnika brončanodobne Istre. O njima će ovdje biti riječ.

Radi se o davno utvrđenoj tradiciji pokapanja (Gnirs, 1905; Schiavuzzi, 1914; Bačić, 1960) za koju su karakteristične grobne cjeline što imaju izgled humka,

odnosno tumula, unutar kojeg se nalazi lijes od kamenih škripla sa skeletnim ukopom. Iako su tumuli bili metom istraživača još pri kraju 19. st. (AMSI, 1894; 497-499) te su, iako s prekidima, istraživanja vršena na njima sve do današnjih dana, još uvijek, nažalost, raspolažemo samo parcijalnim podatcima o pronađenim predmetima, o spolu i o antropološkim karakteristikama pokojnika. U literaturi postoje neujednačena mišljenja o njihovoj dataciji. Nedvojbeno je da su takve grobne cjeline iznimno zanimljive, ne samo zbog specifičnosti, već i zbog nedovoljne istraženosti.

Ovim ćemo radom prikazati da određene pojedinosti uočene u tumulu kod Barbarige sasvim odgovaraju nekim već davno istraženim tumulima, dok su, s druge strane, otkrivene i neke novosti. Nerado smo ustanovili da je prije početka istraživanja, tumul bio devastiran još *in antico* te je njegovo prepoznavanje prilikom rekognosciranja terena bilo otežano. Unatoč tome sačuvane su i vrijedne informacije koje ovdje izlažemo.

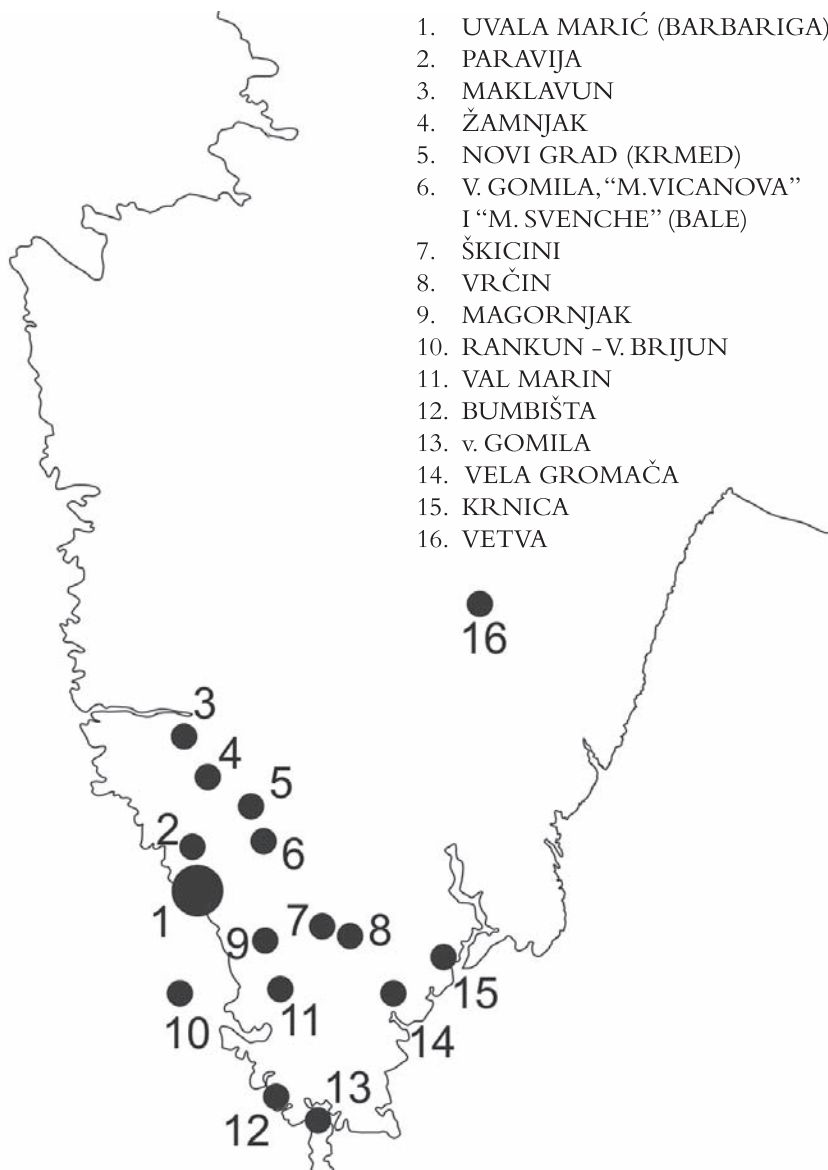
Nastojat ćemo, na osnovi pronađenih priloga, shvatiti ulogu pokojnika u društvu u kojem je živio, s obzirom na primijećene izvanredne dimenzije tumula gdje je bio sahranjen.

U okviru mogućnosti koje stanje istraženosti bronzanodobnih nalazišta u Istri pruža, nastojat ćemo usporediti podatke koji su proizašli iz ove grobne cjeline s onima pronađenima u ostalim istarskim tumulima i naseljima, odnosno gradinama, te onima izvan Istre. Nažalost, valja priznati da u ovom trenutku nemamo, što se Istre tiče, detaljno razrađenu kronološku klasifikaciju keramike za brončano doba; prvenstveno za ranu fazu. Naime, za tu su nam svrhu potrebni rezultati istraživanja naselja s pouzdanom stratigrafijom na koju se možemo osloniti radi što točnijeg kronološkog određivanja nalaza pronađenih u tumulima. Konačno, u posljednjih je nekoliko godina potvrđena ranije poznata činjenica (Bačić, 1978; Čović, 1983) da su pojedine gradine nastale već u rano brončano doba, odnosno pri kraju ranog brončanog doba (Hänsel et al., 1997; Mihovilić, 1997; Vitasović, 2000;32). Stoga će nam samo pedantna obrada valjanih stratigrafskih konteksta s precizno obrađenim keramičkim tipovima pomoći pri korektnom utvrđivanju datacije nalaza iz tumula kod Barbarige.

Povijest istraživanja tumula u Istri

Kamene gomile odavno su privlačile pozornost istraživača; mnogo ih je istraženo, ali je u samo manjem dijelu pronađen sakriven grob.

Prva uspješna istraživanja tumula u Istri provedena su koncem 19. st. U stude-

Sl. 1 Karta Istre s istraženim tumulima.

nom 1893. istraženo ih je devet u okolici Bala, na području koje je posebno interesantno s obzirom na gušću koncentraciju tumula u usporedbi s ostalim dijelom Istre. Istraživanje se odvijalo pod vodstvom Ravnateljstva Arheološkog društva Istre (Direzione della Società istriana di archeologia e storia patria) koje je ustanovilo da čak šest od istraženih devet tumula, sadrže grob sačinjen od kamenih škriila. Većinom se radilo o grobu pravokutna oblika sastavljena od šest vertikalno postavljjenih kamenih škriila, koji se, osim u jednom slučaju, nalazio u sredini tumula. U svim je grobovima ustanovljen ritus inhumacije, ali je stupanj očuvanosti pokojnika varirao. Zanimljivo je da su istraživači naglasili da se izvan groba nalazio zid "grublje izvedbe" kružnog oblika koji ga je štitio. Ustanovljeno je da su tri tumula na Velikoj gomili (Grande Gomilla 1,2,3, M. Grumazzo (Bekić, 1996; 37)) (Sl. 1) bila prethodno opljačkana te da su sadržavala samo ispremiješani sloj zemlje i kamenja s pokojim ulomkom nedefinirane prapovijesne keramike. U tumulu na brežuljku "Monte Svenche", pronađena je slomljena ploča što je prvobitno pokrivala grob, koja je zbog propadanja u sanduk slomila kosti koje su bile sahranjene. U tumulu na brežuljku "Monte Vicanova" primijećeni su jedva prepoznatljivi ostatci kružnog suhozida unutar kojeg se nalazio pokojnik. U najvećem od svih tumula, u Velikoj gomili (Grande Gomilla), grob je bio odlično sačuvan, a u sredini je uočena površina paljevinskog sloja širine otprilike 3 m s ostacima ugljena. Kod svih je ukopa primijećeno usmjerenje u pravcu sjever - jug te položaj u zgrčenom ili možda sjedećem položaju (AMSI; 1894; 497-499).

Samo pet godina kasnije, odnosno 1898., doznajemo skromnu informaciju da je i poznati Carlo Marchesetti iskopao tumul smješten na jednoj uzvisini kod Premanture, na samom jugu istarskog poluotoka, na vrhu Gomila (Monte Gomilla) (Sl. 1). Marchesetti spominje i neke druge tumule koji su se nalazili u blizini ovoga, ali nisu istraženi. Iako je bio zadivljen izvanrednim dimenzijama tumula na vrhu Gomila, jedini podatak koji je zabilježio jest onaj da je pronašao u njegovoj sredini grobnicu od kamenih škriila te sasvim uništene kosti pokojnika bez ikakvih dodatnih informacija (Marchesetti, 1903, repr. 1981; 104, Schiavuzzi, 1908; 161).

Istraživanja se nastavljaju na početku prošloga stoljeća kada je A. Gnirs, tadašnji konzervator i kustos povijesnih spomenika, iznio rezultate iskopavanja koje je sam vodio na nekim tumulima. Gnirs je otkrio i istražio na vrhu Paravija (Monte Paravia) (Sl. 1), sjevernije od Barbarige, nekoliko tumula (na karti ih navodi 13) koji su sačinjavali nekropolu. Ti su tumuli istraživani u dva navrata; 1900. te 1905. Njihov je promjer bio približno 10 m. Po njegovu se mišljenju ispod tih gomila kamenja nalazio "objekt" kružnog oblika koji je štitio lijes izrađen od kamenih škriila s ostacima pokojnika. Upravo prilikom istraživanja četvrtog, od cijele serije tumula,

ustanovio je da se lijes od kamenih škrića nalazio unutar jednog zida kružnog oblika, promjera oko 4 m. Iako djelomično urušen, taj je zid po Gnirsu (bez dodatnih objašnjenja) u prvobitnom stanju najvjerojatnije dosežao visinu vrha tumula (Battaglia, 1926/2; 72, Fig. 9).

Uglavnom su grobovi bili bez priloga. Nažalost, Gnirs je konstatirao da je veći broj tumula uništen izgradnjom austrijskih utvrda u dijelu između Barbarige i Paravije. Samo je nekoliko tumula Gnirs uspio istražiti i opisati, te napominje da je H. Schwalb, austrijski inženjerski stožerni satnik vidio te tumule prilikom istraživanja rimskog gospodarskog kompleksa u Barbarigi, ali ih je krivo protumačio jer je mislio da se radi o raspadnutim kašunima (Gnirs, 1925; 108; Schwalb, 1905; 123). Pored manjih tumula, koji se nalaze u grupama, Gnirs je zamijetio i veće smještene u blizini brežuljka Mali Majan (Monte Magnan Piccolo (kota 73,6) (Sl. 1), koji je bio poznat kao gradinsko naselje (Schiavuzzi, 1908; 99; Gnirs, 1925; 106). Blizu ovoga se nalazi se i Veli Majan (Monte Magnan Grande, kota 76,7) te još južnije Bašo (Monte Basso, kota 59,5) na čijim su vrhovima pozicionirani tumuli većih dimenzija. Gnirs opisuje tumul visine 4 m i promjera 30 m, te jedan visine 6 m i širine 15 m (Bekić, 1996; 58). Tumul s vrha Veli Majan, nadmašio je po veličini ostale. Prigodom posljednjega Gnirsova posjeta, 12. studenoga 1904., bio je visok 15 m i promjera 40 m. Samo zbog prisutnosti tumula je ovaj vrh bio veći od Malog Majana, na kojemu se nalazilo gradinsko naselje. Uglavnom su tumuli na Velom i Malom Majanu, Bašu i Pastrovičevom vrhu (Monte Pastrovicchio; M. Pelosa) prilikom izgradnje tvrđava, na početku prošloga stoljeća, većim dijelom uništeni (Gnirs, 1925; 107, Bekić, 1996; 55). Nedostaju nam, dakle, detaljniji podatci vezani uz istraživanja.

Iako su na vrhu Paravija (Monte Paravia) većim dijelom tumuli bili uništeni prilikom izgradnje tvrđave, Gnirs je, ipak, nazočio otvorenju jednog tumula i ustanovio da je sadržavao sasvim ispražnjen sanduk od kamenih škrića. Priložio je crtež sanduka po čijim je dimenzijama jasno da se radilo o zgrčencu, jer su mu duže strane, nepravilnih dimenzija iznosile 1,15 te 1,05 m. (Gnirs, 1925; 108-109). Valja napomenuti da je tumule na Velom Majanu spomenula i B. Tamaro misleći da se radi o brončanodobnim ili, možda, eneolitičkim ukopima (Tamaro, 1926/1; 166; Lonza, 1977; 62).

U razdoblju između 1906.-1912. Gnirs je istraživao nekropolu od više kamenih gromača ili tumula na brežuljku Rankun (Monte Rancon) (Sl. 1), na otoku Veliki Brijun (Gnirs, 1925; 13; 38-43; Vitasović, 2001; 59-60). Na sredini brežuljka nalazio se veći tumul dok je više manjih tumula bilo smješteno na istočnoj i jugoistočnoj strani (Vitasović, 2000; 8). Vrh je brda bio "ovjenčan" ruševinom kružna

oblika, promjera oko 10 m, koja je u sredini skrivala sanduk od kamenih škriila u kojem se, najvjerojatnije, nalazio zgrčenac položen na boku. Istraživač je prilikom otvaranja groba zaključio da je bio već prethodno opljačkan, odnosno uništen. Izuzev nekoliko komada krhkih kostiju, pronašao je i dobro sačuvanu bedrenu kost odrasle osobe jače građe te nešto sitnih ulomaka posuda. Dno groba je bilo prekriveno slojem morskih oblutaka. Osim ovog, na Rankunu se nalazio još jedan veći tumul i nekoliko manjih koje je otvorio i istražio. Jedino što je zaključio jest to da su se uglavnom sačuvale kamene ploče od kojih je bio izrađen lijes unutar kojeg su se nalazili dijelovi kostura. Maksimalna dužina tih sanduka nije prelazila 1,30 m. Nažalost, u svojim istraživanjima Gnirs ne iznosi nikakve podatke o iskopavanju kamenoga humka koji je pokrivaio grob. Spominje da se točno nasuprot Rankuna (Monte Rancon) nalazi i brežuljak Monte Cipri (Javorika; Ciprovac), poznat u literaturi kao gradinsko naselje (Marchesetti, 1903; 104), iako su po njemu vidljivi samo tumuli. (Gnirs, 1925; 37). Tumul koji se nalazio na vrhu Javorika bio je prethodno uništen prilikom izgradnje vidikovca i cisterne 1897./1898. g. (Mlakar, 1971; Vitasović*, usmeno priopćenje). Stoga je Gnirs istražio veći broj tumula koji su se nalazili na istočnoj strani brežuljka, no bez značajnijih rezultata (Vitasović, 2005; 409).

Poznato je da na Velikom Brijunu postoji tumul na brežuljku Antunovac (Vitasović, 2000; 33; 2001; 59; 2005; 410) te tumul koji se nalazi ispred konjušnice. Ovaj posljednji, uz tumule uočene na vrhovima Kadulj i Glavica na Malom Brijunu, predstavlja novootkriveno neistraženo nalazište (Vitasović, 2005; 417).

U listopadu 1909., Gnirs je istražio jedan od nalazima bogatijih tumula u Istri. Riječ je o velikom tumulu koji se nalazio na vrhu brežuljka Val Marin (kota 67) (Sl. 1), oko 3 km sjeverno od Pule. Tumul je bio smješten relativno blizu, odnosno oko 2 km zapadno od gradinskog naselja Vernal (Monte Vernale, kota 85), koji je uništen izgradnjom austrijskih vojnih objekata početkom prošloga stoljeća, 1905. Tumul je bio promjera 30 m i visine oko 2 m. Po Gnirsovim zapažanjima predstavljao je nekakvo "urušeno grobno zdanje prvobitnog stožastog oblika" (Gnirs, 1925; 40; Battaglia, 1926/2; 72). Dimenzije lijesa od kamenih škriila iznosile su 1,12 m dužine i 0,57 m širine. U grobu je pronađen kostur odrasle osobe u zgrčenom položaju, položen na desni bok s licem okrenutim prema zapadu. Pokojnik je bio, i ovdje, položen na sloju morskog šljunka bijele boje. U njemu je po prvi put u Istri kao prilog pronađen brončani bodež istočnomediteranskog, egejskog tipa,

* Posebno se zahvaljujem gosp. Antonu Vitasoviću, dipl. arh., na upućenim savjetima i primjedbama vezanim uz istraživanja tumula na V. Brijunu.

dužine 17,5 cm. Istraživač je zaključio da je vrh bodeža bio slomljen prije polaganja u grob (Gnirs, 1925; 40-41; Vinski, 1961; T. V, 2; Čović, 1983; 118, Sl. 10; 1,2; Hänsel, Teržan 1999; 88 i Sl. 18; 1). Gnirs je sličan grob pronašao 1914. nešto južnije od Pule, na vrhu brda Bumbišta (Bombista, kota 43) (Sl. 1). Prigodom opisanja tumula, usredotočio se samo na pronađeni grobni prilog, odnosno na bodež, također egejskog tipa, sličan onome koji je pronađen u tumulu Val Marin. Radi se o brončanom bodežu dužine 15 cm, čiji je crtež također priložio, kao i bodež s Valmarina koji su detaljnije obradili drugi autori. Jedino se ti bodeži spominju kao prilozima u oba tumula. Okvirno se datiraju u početak ranog brončanog doba (Čović, 1983; 118; Vinski, 1961; 11, T: V; 3; Mihovilić, 1994; 108, Hänsel, Teržan, 1999; 88; Sl. 18; 3). Zanimljiv je podatak da je i u tom grobu pokojnik bio položen na sloj morskog šljunka. Ostatci skeleta, kada je došao Gnirs, bili su nepotpuni, nedostajala je lubanja iako je u rujnu 1914., prije gradnje austro-ugarske topovske baterije, "Professor Pupinis", kako navodi Gnirs, (1925; 41-43) otvorio grob i pronašao potpuno sačuvan skelet. Nažalost, grob je pri radovima u potpunosti uništen. Ista je sudbina zadesila ostale tumule koji su se nalazili na poluotoku Premantura čiji sadržaj grobova ostaje nepoznat.

Valja spomenuti i kratku bilješku R. Battaglia (1926/2; 72) u kojoj spominje da je 1915. austrijski satnik pronašao dva tumula koja su sadržavala ostatke zidova kružnog oblika. Prilikom uređenja (topovske) baterije srušen je tumul koji se nalazio na vrhu brežuljka kod Premanture. Ispod tumula otkriveni su temelji kružne konstrukcije unutar koje se nalazio ukop. Slična konstrukcija ili "kamenja kula" s ostacima ljudskih kostiju zapažena je i kod vrha Majana. Da je austrijski inženjer pogrešno protumačio kružno zdanje kao ostatak nekakve kule, upozorava već Gnirs. Battaglia je razmišljao o mogućnosti postojanja pokrova od kamenih škrla, odnosno kružnog objekta s kupolom koji bi pokrivaio grob, no i sam odbacuje tu mogućnost kao malo vjerojatnu (Battaglia, 1926/2; 73). U promišljanjima o nastanku tumula, Battaglia navodi da se ostatci kružnih konstrukcija pronađeni u nekim tumulima nadovezuju po tehnici gradnje na današnje kašune u Istri, te da se zona rasprostranjenosti jednih i drugih poklapa. Pretpostavlja da nastanak kašuna valja smjestiti također na početku brončanog doba, odnosno u drugo tisućljeće prije Krista te da grobna arhitektura oponaša stambenu. Kao dokaz tomu spominje nekoliko nedovoljnih primjera iz Toskane i Puglie u Italiji te iz Grčke pa na osnovi toga zaključuje da po njemu i ostatci s vrha Paravija (M. Paravia) i Rankuna na V. Brijunu (M. Rancon) u Istri oponašaju stambenu arhitekturu (Battaglia, 1926/2; 77-78).

Između 1925. i 1929. odvijala su se sistematska istraživanja pod vodstvom K. Zavoda za antičke spomenike i umjetnost iz Trsta - "R. Soprintendenza alle Opere di Antichità e Arte di Trieste" na gradinskom naselju Vrčin (Monte Orcino) sjeverno od Vodnjana (Sl. 1). Istraživanja su vodili Raffaello Battaglia (1958.) i Bruna Tamaro-Forlati. Ustanovili su postojanje dvaju zidnih pojasa koja su štitila naselje; onaj niži i širi bio je promjera od oko 650 m te je sasvim neočekivano pokazao da skriva grobove. Uz južni ulaz u gradinu, iskopano je 17 grobova, koji su bili ograđeni nižim suhozidom izrađenim od pravilno oblikovanog kamenja. Unutar ovakvog pravokutnog suhozida, nalazila se grobnica, sačinjena od kamenih škriila te pokrivena većom kamenom škriilom kao poklopcem. Prostor između nje i suhozidne ograde bio je nadopunjen zemljom i kamenjem. Ti se grobovi ne uklapaju u opis grobova pod tumulom o kojima je riječ u ovom radu, no osim tih, na istočnoj strani, ali izvan zidina gradine, pronađena je skupina tumula čiji je promjer bio oko 5 do 6 m, visine oko 1 do 2 m. Tu je skupinu činilo preko dvjesto tumula, koji još uvijek nisu sustavno istraženi. Nekoliko ih je uništeno 1910., kada je obnovljena cesta koja vodi od Vodnjana preko Gočana do Labina. Materijal koji je u njima pronađen, sakupio je vijećnik obližnjeg mjesta Orbanići, gosp. Giovanni Vitassovich. Sakupljene su ljudske kosti, ali, nažalost, bez ikakvih podataka o njihovom prvobitnom položaju unutar tumula. Uz to, pronađene su dvije jantarne perle, šest brončanih prstenova sastavljenih od zamotane brončane niti i tri saltaleona, odnosno dijelova ogrlica. Već je tada, na osnovi sakupljenih predmeta, Bernardo Schiavuzzi ustanovio da se radi o nekropoli iz ranog brončanog doba (Schiavuzzi, 1914; 213). Osim toga, nešto malo južnije od ove skupine manjih tumula, nalazila su se tri veća koja su sistematski istražena u navedenom razdoblju (1925.-1928.). Najveći je od njih imao promjer od oko 16 m i visinu od 1,60 m. Točno u sredini skrivao je sanduk od kamenih škriila u kojemu su pronađene ljudske kosti u jako fragmentarnom stanju s nekoliko ulomaka "nedefinirane keramike". Dimenzije grobnice su iznosile 1,25 x 0,65 m, visine 50 cm (Cannarella, 1968; sl. na str. 182).

Ta je prva faza istraživanja zaustavljena za vrijeme dvaju svjetskih ratova. Rad se nastavlja u ranim pedesetim godinama prošloga stoljeća pod vodstvom vrlo aktivnog arheologa, prof. Borisa Bačića, koji je kao kustos i ravnatelj Arheološkog muzeja Istre, osim rada na tumulima, otkrio desetine novih nalazišta. Sistematski je istraživao pojedine lokalitete, a pronađene predmete stručno obradio i inventarizirao obogativši muzejski fundus vrijednim podacima kojima se i današnji naraštaji arheologa koriste.

Godine 1954., prilikom kopanja kanala za vodu, slučajno je otkriven te djelomično oštećen tumul iz brončanog doba koji se nalazio oko 1,5 km sjeveroistočno

od Peroja, na brežuljku Magornjak, ili kako ga lokalno stanovništvo naziva Casali (Sl. 1). Prof. Bačić je vodio istraživanja i zaključio da je grob bio sastavljen od šest kamenih ploča složenih u obliku sanduka. Zanimljivo je da su zbog bolje stabilnosti konstrukcije na dužim pobočnim pločama bili uklesani žljebovi. Dimenzije unutarnjeg prostora groba iznosile su 116 x 60 cm i visine od 68 cm. Nažalost, kosti su bile uništene i izbačene iz groba prije no što su arheolozi stigli na uviđaj. Moglo se samo zaključiti da su bile pokopane tri osobe. Orijehtacija grobnice je bila točno u smjeru sjever – jug. Premda pri otkriću groba nije primijećen nikakav humak nalik tumulu koji ga je pokrivaio, moguće je da je postojao te da je nekad davno bio uništen. Posebnost grobnice je u pločama koje su sačinjavale sanduk; one su bile pričvršćene s vanjske strane suhozidnom konstrukcijom od poluobrađenog većeg kamenja. Takvo što nije bilo primijećeno kod ostalih grobova u Istri. Na osnovi vrlo skromnih pronađenih ulomaka keramike, grob je datiran u rano brončano doba (Bačić, 1961; 16; sl. 1; Čović, 1983; 122).

Također je, sasvim slučajno, započelo istraživanje na brežuljku Novi grad kraj Krmeda (Sl. 1). Radi se o brežuljku udaljenom oko 4 km zapadno od željezničke postaje u Smoljancima. Na njegovom najvišem platou nalazile su se gromače čiji je promjer varirao od 12 do 18 m te visina od 0,50 do 2 m. Kada je 1954. prilikom rekognosciranja terena B. Bačić pregledavao tumule, primijetio je da na rubu jednog od njih viri veća kamena ploča za koju je kasnije utvrdio da je riječ o sanduku od kamenih škriila. Dužinske stranice grobnice od kamenih škriila iznosile su 190 x 170 cm te poprečne 48 cm. Ove su potonje po običaju bile malo uvučene, tako da je unutarnji prostor bio veličine 117 x 48 cm. I ovdje je kamenje podupiralo duže ploče s vanjske strane, a do svake poprečne, kraće ploče stajao je jedan kamen većih dimenzija. Bačić je zaključio da je grobnica iskorištena za više ukopa. Na dubini od 45 cm unutar nje, pronašao je ostatke jednog ukopa čije su kosti pronađene u južnom i srednjem dijelu groba uz skromne ostatke kostiju ptica i dna keramičke posude. Ispod ovoga, naišao je na popločenje od kamenih pločica, kada je njih podigao, otkrio je mnoštvo ljudskih kostiju. Zaključio je da je došlo do više ukopa u istu grobnicu. U ovom nižem dijelu groba (na dubini od 65 cm) utvrđeni su ostatci triju osoba koje su bile pokopane u sjedećem položaju; jedan “sjedeći mrtvac” se naslanjao na južnu stijenu, drugi na sjevernu, a malo ispred njega nalazio se treći. Okvirno je zaključeno da se radi o ukopu stare i zrele osobe te djeteta. Jedini prilozi pronađeni su u blizini djeteta. Sakupljena je loše očuvana jantarna jagoda s rupom za vješanje te dvije brončane naušnice ili sljepoočnice. Zanimljivo je da se grobnica nalazila na periferiji tumula, a ne u njegovoj sredini kao što je to kod većine te da ju je možda štitio kružni suhozid čiji su ostatci djelomice iskopani na

zapadnoj strani. Sloj morskih oblutaka na kojemu leži pokojnik pronađen je samo u gornjem ukopu. Orijehtacija grobnice je bila sjever - jug (Bačić, 1961; Sl.3).

Iste je godine Bačić istražio bronzanodobne grobove na brežuljku Šandalja (Danijelov vrh) kod Pule (Sl. 1), koji po svemu sudeći nisu imali izgled odvojenoga groba pod tumulom, nego su se nalazili u blizini bedema nekadašnje istoimene gradine. Zato ne spadaju u tip groba pod tumulom (Bačić, 1961).

U studenome 1957. Boris Bačić je zajedno s Josipom Mladinom, kustosom Arheološkog muzeja Istre i A. Glavičićem iz Pazina istražio dva, možda najpoznatija, tumula smještena u okolici Rovinja. Jedan se tumul nalazio izoliran na vrhu brežuljka Maklavun, a drugi je bio smješten na brežuljku Žamnjak "kao jedan iz serije gomila na ovom predjelu" (Bačić; 1960; 197) (Sl. 1). Visina tumula na Žamnjaku prije istraživanja iznosila je oko 2 m. Bačić navodi da je na početku arheoloških radova ustanovio postojanje kružnog suhozida promjera 13 m na bazi gomile, koji ju je štutio od urušavanja. Zanimljivo je da je kamenje zida bilo postavljeno vertikalno te je, po Bačićevu mišljenju, u njegovu prvobitnom stanju postojao samo jedan red kamenja, odnosno "zid nije nikada bio viši" (Bačić, 1960; 198). Unutar toga zida se nalazio umjetno izravnat plato napravljen od većeg kamenja ravnih ploha nalik pločniku. Na sredini pločnika, odnosno gomile, nalazio se grob sastavljen od šest kamenih škriila debljine između 5 i 8 cm. Škriile su bile vertikalno nasadene; duže bočne ploče bile su duge 2, odnosno 2,25 m te visoke 70 cm. Manje su bočne ploče bile uvučene tako da je dužina unutrašnjeg prostora groba iznosila samo 1 m, svjedočeći o ukopu u zgrčenom položaju. Grob je zatvarala velika vapnenačka ploča dužine 165 cm, širine 95 cm i debljine 13 cm. Orijehtacija groba je bila gotovo točno sjever - jug. Unutar groba, ponajviše u sjevernom dijelu, ali i razbacani unutar cijeloga groba, pronađeni su ulomci spiralne brončane ogrlice, jedna čitava jantarna jagoda te polovica druge iste jagode. Nekoliko sitnih ulomaka keramike je pronađeno samo u južnom dijelu groba. Osim toga, sakupljeni su ostatci nekoliko košćica manje ptice. Najzanimljivije, ljudske su kosti bile samo fragmentarno sačuvane. U boljem su stanju bile kosti nogu i ruku pa je Bačić zaključio da su bile ukopane dvije odrasle osobe i jedna mlađa. Višekratni su ukopi bili prisutni u više gomila, stoga Bačić zaključuje da se radi o porodičnoj grobnici. Kao što je i u nekim drugim tumulima, i ovdje je dno groba bilo prekriveno slojem morskih oblutaka. Izvan groba, ali uz južnu škriilu koja je zatvarala grob, pronađeni su ulomci veće zdjele s četiri drške (Bačić, 1960; 199, T. I, T. II, T. VI; Sl. 1, 2).

Tumul na Maklavunu (smješten na istoimenom vrhu iznad sela Sošići) je prije istraživanja bio visok oko 3 m, promjera oko 16 m. Istraživanje je pokazalo da se izgled toga tumula razlikuje od svih ostalih pronađenih u Istri. Ispod gomile

kamenja otkriven je masivni zid kružnog oblika, sastavljen od oblikovanih blokova vapnenca i ploča, koji je samo na južnoj strani bio sačuvan do visine od 1,70 m. Pronađen je i prilaz tumulu u obliku hodnika nalik dromosima grčkih kupolastih grobnica. Već je i Bačić zaključio da vanjski prilazni hodnik predstavlja novost kod istarskih tumula te da je ulaz na kraju hodnika zazidan nakon sahranjivanja u grobnicu (Bačić, 1960; 200). Grobnica se nije nalazila, kao po običaju, na sredini tumula, već u blizini zapadne strane kružnoga vanjskog zida te je bila orijentirana u smjeru sjever – jug. Jedinstveni arhitektonski izgled tumula, njegova visina i izvanredne dimenzije upućivale su na zaključak da je pokojnik uživao poseban status u društvu. Način gradnje grobnice razlikovao se od ostalih istarskih tumula jer ona nije bila sastavljena od vertikalno postavljenih tankih kamenih škrila, već je bila izrađena od suhozida čije je glatko lice bilo postavljeno prema unutarnjoj strani grobnice. U njoj pronađene ljudske kosti bile su ispremišane, stoga je nemoguće bilo ustanoviti prvobitnu orijentaciju skeleta. Po sačuvanim se kostima zaključilo da su u njoj pokopane tri osobe. Njezina je dužina iznosila oko 2 m što ukazuje na mogućnost da je pokojnik položen u ispruženom položaju. Kosti su ležale na sloju paljevine, a izvan grobnice primijećena je površina okrugla oblika s tragovima pepela, ugljena i životinjskih kostiju. Pronađeno je i nekoliko ulomaka keramike i jedno brončano šilo izvan grobnice. Na osnovi pronađenih predmeta, tumul je datiran krajem ranog i u srednje brončano doba (Bačić, 1960). Taj je tumul svojom posebnosću privukao i u kasnijem razdoblju pozornost stručnjaka. Danas je brdo Maklavun, na čijem se vrhu nalazi tumul, pretvoren u kamenolom pa se zbog eksploatacije kamena tumul našao u opasnosti. Godine 1993. obavljeno je arheološko revizijsko istraživanje te topografsko rekognosciranje bliže okolice (Bursić-Matijašić, 1997).

Prije nekoliko godina iznijeta je javnosti nova interpretacija tumula na Maklavunu koji je protumačen kao ostatak tholosa grčko-egejske provenijencije; jedini takav primjer izvan Grčke (Hänsel, Teržan, 1999). Smatra se da je tumul prvobitno bio viši, jer je iznad njega bila svojevrsna nadogradnja u obliku mikenskog tholosa. Navodeći dokaze za takvu pretpostavku, autori potvrđuju već navedenu Bačićevu dataciju u kasnu fazu ranog, odnosno u srednje brončano doba srednjoeuropske terminologije na osnovi iskopanih ulomaka keramike i brončanog šila (Hänsel, Teržan, 1999:83).

Četrnaest godina kasnije, odnosno 16. travnja 1971. g., istražen je tumul u Krničkom zaljevu o kojemu postoji samo kratko izvješće (Sl. 1). Doznajemo da je prof. Bačić u suradnji s preparatorom Gallianom Zancom iz Arheološkog muzeja Istre primio dojavu o devastiranom grobu pod tumulom iznad Krničkog zaljeva. Kada su arheolozi stigli na lokaciju, grob je već bio uništen. Mještani, koji su is-

koristili kamenje s tumula za gradnju novih kuća, napomenuli su da se iznad grobnice od kamenih ploča, dimenzija 133 x 45 cm nalazio tumul visine oko 1,20 m te promjera 8 m. Orijentacija grobnice je bila u smjeru istok - zapad. Pronađeno je samo nekoliko ljudskih kostiju i ulomak neizrazite keramike. Istraživač je zaključio da grob pripada bronzanom dobu (Bačić, Izvješće AMI, 631/1971).

Godinu dana kasnije, 1972., uništena je većina tumula koji su se nalazili zapadno od ceste koja vodi od Kavrana prema selu Pavičini. Za izgradnju nove ceste koja se tada gradila, odneseno je kamenje s deset gromača. Radnici Muzeja stigli su kada je već dobrim dijelom bila uništena najveća od svih gromača, smještena na vrhu brežuljka (kota 157), nazvana Vela gromača (Sl. 1). Radnici na terenu koji su nazočili uništenju gromača, primijetili su da su neke od njih ispod nabacanog kamenja sakrivala kružan suhozid. Istražena je samo sjeverozapadna polovica Vele gromače jer je buldožer uništio jugoistočni dio. I ova je istraživanja vodio prof. Boris Bačić. Promjer gromače iznosio je cca 16 m, a visina oko 2 m. Grobnica se nalazila skoro na sredini, blago pomaknuta prema jugu. Od sanduka od kamenih škriila, ostala je sačuvana samo ona koja je zatvarala grob na zapadnoj strani. Na osnovi pronađenih ljudskih kostiju, ustanovilo se da je širina grobnice iznosila oko 70 cm, a dužina 132 cm. Unutar groba i oko njega uočeni su tragovi paljenja. Pokojnik je bio položen u zgrčenom položaju u smjeru zapad - istok. Po istrošenosti kostiju moglo se zaključiti da se radi o ukopu zrelog čovjeka. Izvan grobnice je pronađeno nekoliko ulomaka keramičkih posuda po kojima je Bačić datirao ukop u rano bronzano doba (Bačić, 1973; 10; Tab. IV, V, VI). Detaljnije se osvrnuo na opis neolitičkog materijala koji je pronađen ispod tumula. Naime, zabilježena je jedinstvena situacija u Istri koja pokazuje da je tumul naknadno nastao na mjestu gdje su pronađeni predmeti iz ranog neolitika, karakteristični za impresso kulturu te ostatci nedefiniranog neolitičkog objekta (Bačić, 1973).

Nekoliko godina kasnije, 1987., prilikom krčenja šume na rubu boksitne jame, otkrivena je grupa tumula na području Vetva, iznad Pićanske drage i rijeke Raše (Sl. 1). Za vrijeme radova jedan je tumul sasvim uništen, jedan je ostao netaknut dok je treći napola bio otvoren. Ostao je sačuvan samo dio grobnice od tankih kamenih škriila ukopanih u zdravici. Orijentacija grobnice je bila sjever - jug, unutar nje se nalazio zgrčenac položen na sloju gline. Sačuvane su samo nožne kosti, s koljenima okrenutima prema zapadu. Visina nasipa koji je pokrivao grobnicu iznosila je cca 60 cm, promjera oko 12 m. Iako nije naznačeno da su pronađeni bilo kakvi prilozii, uočeno je da je takav način pokopa karakterističan za bronzano doba Istre. Istraživanja je vodila Kristina Mihovilić iz Arheološkog muzeja Istre (Mihovilić, 1987).

Samo dvije godine kasnije, 1989., istražen je jedan tumul na jugu Istre, u današnjem naselju Škicini. Ostatci tumula pronađeni su unutar naselja, iza kuće br. 2. Do njegova je otkrića i prijave došlo nakon što su ga radnici "Elektroistre - Vodnjan" prilikom iskopa za postavljanje električnog stupa oštetili.

Kad su arheolozi stigli, bila je sačuvana samo južna polovica humka, a kosti su već bile izbačene iz groba. Gotovo je bio sasvim uništen i sanduk od kamenih škriila. Po sačuvanim pločama zaključili su da je grobni prostor iznosio 100 x 50 cm. Grobnica je bila orijentirana u smjeru istok - zapad. Prvobitan promjer tumula je iznosio oko 3 m. U grobu su bila pokopana dva pokojnika. Od priloga su pronađene dvije jantarne perle, ulomak brončanog *saltaleona* te nekoliko ulomaka keramičkih posuda. S obzirom na početno stanje tumula, nije moguće precizirati jesu li pronađeni predmeti bili priloženi uz pokojnike ili su bili razasuti po tumulu. Voditeljica istraživanja, Klara Buršić-Matijašić, datira ga u kasno brončano doba (Buršić-Matijašić, 2003).

Od lipnja do prosinca 2003. vršena su istraživanja tumula iz brončanog doba u blizini naselja Barbariga, iznad uvale Marić, oko 15 km zapadno od grada Vodnjana. Rezultate tih istraživanja objelodanjujemo u ovome radu.

Tumul iznad uvale Marić kod Barbarige

U lipnju 2003. Željko Ujčić i Giulia Codacci-Terlević iz Arheološkog muzeja Istre rekognoscirali su šire područje pod imenom Veliki komunal (Comunal grande) smješteno pored naselja Barbariga. Naselje danas pripada gradu Vodnjanu, a nalazi se oko 18 km sjeverozapadno od Pule. Naslijedilo je ime po obitelji venecijanskoga podrijetla - Barbarigo, čiji su članovi obnašali važne funkcije kroz stoljeća. Pokraj stare stancije Barbariga, osamdesetih godina prošloga stoljeća, sagrađeno je poznato turističko naselje "Nova Barbariga" u čijoj se bližoj okolici te do same morske obale nalaze brojni rimski ostatci, uglavnom proizvodnog karaktera (Gnirs, 1908; Matijašić, 1998; Starac, 2005). Iako ne izravno, postoji i spomen o prapovijesnom karakteru Barbarige i okolice. U poznatoj Marchesettijevoj studiji o gradinama, spominje se, bez dodatnih napomena, gradinsko naselje pod imenom Mandriol (Mandriol), koje dominira na brijegu u pozadini Barbarige (kota 74,5m) te je udaljeno oko 1 625 m od uvale Marić (Marchesetti, 1981; 102). Gradinski se ostatci nalaze na uzvisini gdje je današnje istoimeno naselje. Dva niza bedema još su bila vidljiva početkom prošloga stoljeća (Schiavuzzi, 1908, 101). Sistematskih radova nikada nije bilo. Na osnovi sakupljenih površinskih nalaza keramike, okvirno je datirano u brončano i starije željezno doba (Buršić-Matijašić, 2000).

Isključujući ljetni period, kada turističko naselje i obala Barbarige vrve velikim brojem turista i kupača, šira zona iznad uvale Marić, nazvana Komunal, zasad je ostala nenaseljena. Kao što je rečeno, cijela je zona, kao i pojas uz more, do ljeta 2003. bila prekrivena hrastovom šumom.

U srpnju 2003., nakon krčenja vegetacije, otkivena je skupina tumula, dotad sasvim nepoznata javnosti. Tumuli su bili raspoređeni gotovo po cijeloj uzvisini iznad uvale Marić.

Rasprostiru se između ceste koja vodi od turističkog naselja Barbariga prema staroj stanciji Barbariga i puta koji se od recepcije turističkog naselja spušta prema moru. Cjelokupna zona rasprostiranja tumula nije, nažalost, utvrđena. Iako su oni uočeni i sjevernije od navedenih okvira, nemoguće je odrediti krajnju granicu zbog neprohodne vegetacije. Dodatno je ustanovljeno da su tumuli pravilno raspodijeljeni u osam redova u smjeru sjeveroistok - jugozapad. Tako pravilan raspored tumula naveo nas je na razmišljanje jesu li imali vezu s mjerenjem, odnosno podjelom zemljišta ili s rimskom centurijacijom. Naime, razmak između pojedinih tumula u svakom je redu varirao između 32 i 38 m, odnosno u većini slučajeva, iznosio je otprilike 35 m, što se približava mjeri rimskog *actus*. Zanimljiva jest činjenica da su uočeni i ostatci poprilično devastiranog suhozida (dužine cca 300 m; max. visine cca 0,5 m) koji je u cijeloj svojoj dužini paralelan s redovima tumula. Suhozid se prekida oko 60 m prije odvojka koji se nadovezuje na cestu za "staru" Barbarigu koju mještani dandanas nazivaju "Strada romana - Rimska cesta". No, to je tema za neko drugo istraživanje.

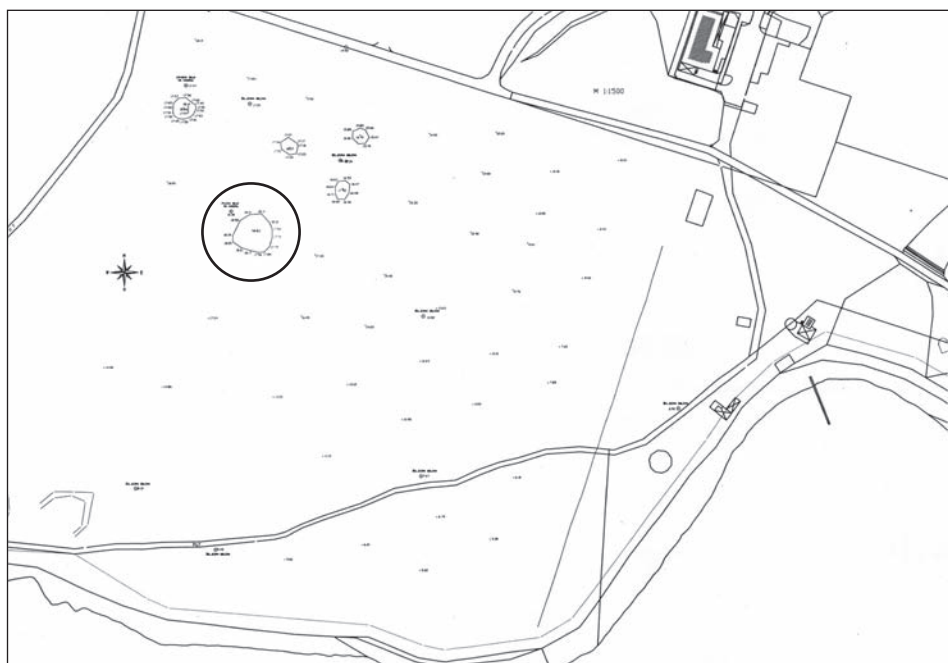
Između ovih manjih tumula, na najvišoj koti brda Komunal (18, 83 m), uočili smo skoro sasvim izbrisane tragove jednog većeg tumula. Za razliku od svih ostalih, ovaj se tumul samo blago nadziraio iznad razine terena. Iako je u trenutku pronalaska njegovo stanje očuvanosti bilo jako loše, odlučili smo ga istražiti ohrabreni činjenicom da se jedini nalazio na najvišoj točki platoa, s namjerom isticanja takve konstrukcije u prostoru te da je njegov promjer bio znatno veći od ostalih. Koordinate tumula po Gauss-Krügerovoj projekciji jesu: X= 5401 938 Y= 4983 356.

Istraživanje tumula

Istraživanje je započelo 1. srpnja 2003. te je s kratkim prekidima okončano 16. listopada iste godine. Istraživanja su se odvijala pod vodstvom autorice članka, osim perioda od 9. do 16. listopada, kada su istraživanja vodili Kristina Mihovilić i Darko Komšo iz Arheološkog muzeja Istre (njima zahvaljujem na pedantno vođenom radu i temeljitom dokumentiranju iskopanih predmeta koje je pomoglo pri obradi

materijala u ovom članku. U istraživanju su sudjelovali i studenti arheologije Lara Orlić te Vedran Trgovčić iz Pule).

Započeli smo s kopanjem jugoistočne četvrtine tumula. Prvi se sloj sastojao od humusa, s kamenjem malih dimenzija, debljine oko 15 do 25 cm. Odmah ispod toga, naišli smo na veće blokove kamena koji su bili položeni na tankom sloju crvenice koja je pokrivala živu stijenu. Već kod otvaranja prve četvrtine, primijetili smo da je red kamena ispod prvog sloja bio pravilno postavljen tako da prati kružni oblik tumula. Riječ je o suhozidu kružna oblika koji se nastavlja ispod cijeloga tumula, s mjestimičnim prekidima. U većem je dijelu suhozid u visini sačuvan samo u jednom redu kamena, dok su na sjeveroistočnoj strani tumula sačuvana čak tri-četiri reda (Sl.3). No, po svemu sudeći taj zid nije sigurno bio viši, već je vjerojatno do maksimalne visine od oko 0,5 m zaokruživao grob koji se nalazio u sredini te je imao funkciju nekakve ograde, unutar koje se odvijao ritual pokapanja. Promjer vanjskog kružnog suhozida iznosi 15 m.

Sl. 2 Geodetski snimak tumula na brežuljku Komunal. Izradio: "Geodil" d. o. o. Poreč. Mjerilo 1:1500. Unutar kruga se nalazi istražen tumul.

Prostor unutar suhozida bio je nadopunjen urušenim kamenjem većih dimenzija koje se nalazilo neposredno iznad živca. Na nekim mjestima, posebice u segmentima sjeverozapadne i sjeveroistočne strane, primijećuju se ostatci još jednog suhozida kružnog oblika, ali manjeg promjera, koji je bio paralelan s vanjskim i koji je puno manje sačuvan. Moguće je da je grobnica bila zaštićena s dva kružna suhozida, koji su imali oblik "vijenca". No primijetili smo da razmak između tih dvaju suhozida varira; na jugoistočnoj strani udaljeni su oko jedan metar, a na zapadnoj četrdesetak centimetara (Sl. 4; Sl. 5).

Unutar kružnog suhozida pronašli smo razbacano kamenje, odnosno kameni nasip koji je ležao na crvenici. U zemlji su između kamenja na pojedinim mjestima pronađeni ulomci keramike u izuzetno fragmentarnom stanju. S obzirom na iskapanu površinu, nalaza je bilo malo. Raspršenost nalaza te njihova visoka fragmentarnost najvjerojatnije upućuju na praksu ritualnog razbijanja posuda prilikom podizanja groba kakav je primijećen i u nekim drugim tumulima izvan Istre (Marović, 1991; 20). Osim keramike, pronađeno je i nekoliko ulomaka životinjskih kostiju te morskih školjki. Na osnovi fature i formi keramičkih oblika, u slučaju gdje su nam dimenzije ulomaka to dopustile, zaključeno je da spadaju u rano brončano doba. Nalazi su pronađeni unutar kružnog suhozida, kao i izvan njega. Najviše nas je obradovalo to što smo skoro na sredini tumula, unutar zida, pronašli grob (Sl. 8 i Sl. 9).

Sl. 3 Pogled prema dijelu gdje je kružni suhozid unutar kojeg se nalazio grob, najviše očuvan. Autor snimka: G. Codacci-Terlevič.

Na našu veliku žalost, taj je grob bio već opljačkan, odnosno nedostajala je velika ploča od vapnenca koja ga je pokrivala, kao što je slučaj i s drugim istraženim tumulima u Istri. Taj je grob bio nešto drugačije sagrađen.

Kod svih istraženih istarskih tumula, grob je, osim u jednom slučaju, bio sastavljen od četiri vertikalno postavljene ploče od vapnenca unutar kojih je bio položen pokojnik ili više

Sl. 4 Pogled prema dvama kružnim suhozidima na jugoistočnoj strani tumula. Autor snimka: G. Codacci-Terlevič.

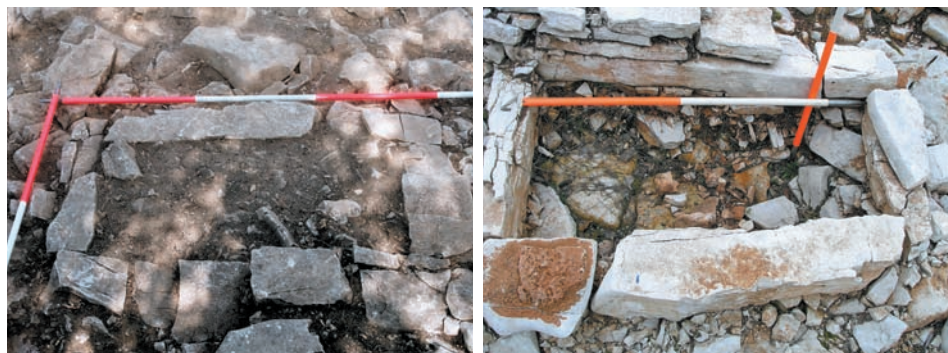

Sl. 5 Pogled prema dvama kružnim suhozidima na zapadnoj strani tumula. Autor snimka: G. Codacci-Terlevič.

pokojnika te od jedne veće ploče koja je pokrivala takvu konstrukciju. Grob iz tumula kod uvale Marić bio je sagrađen u suhozidu, isto kao i onaj iz tumula na Maklavunu (Bačić, 1960; Hänsel, Teržan, 1999). Kod oba groba je glatko, obrađeno lice kamenih blokova bilo okrenuto prema unutarnoj strani groba. Zapaženo je također da je razina žive stijene viša na sjevernoj strani tumula te da grob nije položen direktno na živu stijenu, nego da je povišen, odnosno sagrađen na sloju kamenja i zemlje (Sl. 6; Sl. 7).

Grobnica je dimenzija 147 x 75 cm i usmjerena je u smjeru sjeverozapad – jugoistok. Visina prostora unutar grobnice iznosila je 50 cm. Sam grob je bio već davno uništen. Nedostajala je ploča koja je trebala pokrivati grobnicu te smo unutar nje, u ispremiješanoj zemlji, naišli na dva ulomka pravilno isklesane ploče koji su, najvjerojatnije, nekada pripadali poklopnoj ploči. Unutar grobnice naišli smo na nadopunu od zemlje smeđe boje u kojoj je bilo i nešto morskih oblutaka manjih dimenzija (od 2 do 3 cm), morskih puževa i malo morskoga pijeska. Riječ je o ostacima “podloge”, koja je u nekoliko istarskih tumula pokrivala dno grobnice na koje je bio položen pokojnik. Radi se o ritualu koji je primijećen u tumulima na Rankunu (V. Brijun); Marinu dolu i Bumbišti kod Pule (Gnirs, 1925), na Novom gradu kod Krmeda (Bačić, 1961) te na Žamnjaku kod Rovinja (Bačić, 1960; 199). Nažalost, u

tumulu kod Barbarige nisu bile sačuvane ljudske kosti. Nađeno je samo desetak ulomaka životinjskih kostiju i zubi za koje smo utvrdili da pripadaju kozi/ovci. U ispremiješanoj smo zemlji pronašli nekoliko ulomaka neukrašene bronzanodobne keramike. Izvan groba, uz njegovu južnu stranu, pronašli smo još tri takva ulomaka keramike. Nažalost, skromna nam veličina ulomaka nije omogućila rekonstrukciju posude. Položaj naših nalaza otkriva sličnost s tumulom na Žamnjaku gdje su ulomci poznate zdjele sa 4 drške "x tipa" pronađeni upravo izvan groba, uz njegovu južnu bočnu ploču (Bačić, 1960; 199). Ostat će, dakle, nejasno je li u ovoj grobnici pokopana jedna ili možda više osoba, te podatci vezani uz spol i starost pokojnika. Na dnu groba nalazile su se dvije kamene ploče (Sl. 6; Sl. 7)

Sl. 6 Otkrivanje groba. Autor snimka: G. Codacci-Terlevič.

Sl. 7 Grob nakon dovršetka istraživanja. Autor snimka: G. Codacci-Terlevič.

Interpretacija nalaza

Prilikom istraživanja tumula od pokretnih je predmeta pronađena skromna količina keramičkih ulomaka te nekoliko kremenih odbojaka i jedna jezgra. Što se keramičkog materijala tiče, u ovom smo tumulu ustanovili uglavnom lokalne forme koje se podudaraju s nalazima iz jednog tumula, jednog pećinskog lokaliteta i kod najstarije faze jednog gradinskog naselja u Istri. Riječ je o tipu keramike kojoj po fakturi i obliku odgovaraju predmeti iz tumula Vela gromača kod Kavrana, iz pećine Trogrle kod Poreča te neki predmeti iz gradine Vrčin nedaleko Vodnjana za koje pojedini autori izričito navode da ih valja svrstati već u razvijeno rano bronzano doba, ili u fazu Istra II po Čoviću, odnosno Br A2 i B1 po srednjoeuropskoj shemi (Čović, 1983; 122-126; Schiavuzzi, 1914; 213). Svi su datirani u razvijenu fazu ranog bronzanog doba, stoga sam sklona prosuditi da se na osnovi keramičkog

materijala i tumul u Barbarigi može datirati u drugu fazu ranog brončanog doba. Osim toga, uočeno je nekoliko ulomaka koji upućuju na forme karakteristične za predmete pronađene u tumulima cetinske kulture u Dalmaciji (Marović, 1985; 199). Keramika je smeđe, tamnosmeđe ili sivosmeđe boje, uglavnom bez primjesa. Postoji svega nekoliko ulomaka grublje keramike crvenkastosmeđe boje s vidljivim primjesama i bez ikakvih ukrasa. Na pojedinim ulomcima finije keramike uočljiv je premaz svjetlije boje u odnosu na podlogu koja je smeđa ili tamnosmeđa.

Nažalost, zbog devastacije tumula, većina je nalaza pronađena van prvobitnog konteksta. Obzirom da je zbog toga znanstveno utemeljena kontekstualna analiza otežana, oslonila sam se na kronološko-tipološku analizu građe. Bilo je moguće ustanoviti da nekoliko ulomaka možda pripada gornjim dijelovima trbušastih lonaca jednostavne profilacije, bez naglašenog vrata koji kao ukras imaju blaga kružna ili bradavičasta ispupčenja (T.I, br. 5, 6, 7; T. II, 19). Slične primjere pronalazimo u najstarijim ulomcima iz Vrčina kod Vodnjana (Čović, 1983; T. XIII; 7). No, uz neke druge karakteristike keramike s Vrčina koji su uočeni u materijalu iz gradine Jelerji (Castelliere degli Elleri kod Trsta), prisutni su i trbušasti lonci koji na ramenu imaju takva bradavičasta ispupčenja (Lonza, 1981, Tav. 15; 1, 3-7, 10-11). Također je sakupljeno i nekoliko ulomaka dna posuda s blago isturenom petom (T.I, br. 9, 10, 13), poput onih u tumulu Vela gromača iz ranog brončanog doba (Bačić, 1973; T.VI; 1, 2, 3). Jedan ulomak posude s kratkim cilindričnim vratom koji se na unutarnjoj strani oštro lomi te zbog toga ispada koso položen (T. II, br. 18), sasvim odgovara nekim primjerima iz Trogrle pećine koji su pronađeni na dubini između 0,90 i 1,20 m te su stratigrafski pouzdani (Bačić, 1976-1978, T. III; 3).

Potvrdili smo postojanje lokalnih formi na nekoliko ulomaka ruba zdjela koje obično imaju profilirani prošireni obod i nisu ukrašene (T. II, br. 16). Analogije pronalazimo u starijim primjerima s gradine Vrčin kod Vodnjana čiji nastanak u 2. fazu ranog brončanog doba datiraju Bačić (1978) i Čović (1983; 122; T. XIV; 3). No valja napomenuti da je takav oblik zdjele prisutan i u 2. stupnju cetinske kulture, gdje se uglavnom pojavljuje ukrašen s urezanim linijama i utisnutim trokutima (Marović, Čović, 1983; Sl. 15;13).

Sasvim nedostaje keramika crvenkaste boje čija je vanjska površina ukrašena metličastim ukrasom koja karakterizira ranu ili prijelaznu fazu ranog brončanog doba Istre (Čović 1983; 120). Možda je ulomak br. 24 (T. II) pripadao nekom recipientu tipa bikoničnog vrča. Nažalost, niti jednom ulomku koji je proizišao iz tumula u Barbarigi nisu sačuvane ručke.

Tu je i nekoliko ulomaka s lagano naznačenim rebrom (T. II, br. 21) te dva ulomka ruba posude ispod kojeg se nalazilo ispupčenje (T. I, br. 2; T. II, 20). Isti su

ulomci pronađeni u tumulu Vela gromača (Bačić, 1973; T. IV; 6,7,8); oni su, kao kod primjera iz Marića, izvana smeđe boje, dok je unutarnja strana tamnija, skoro crna. Takvi su primjeri pronađeni u pojedinim tumulima cetinske kulture, kao na primjer na lokalitetu Rudine–Okruglo (Marović, 1991; Sl. 36; 3, 4, 5). No, jedan se skroman broj ulomaka od ostalih razlikuje oblikom i načinom ukrašavanja. U takve se može ubrojiti ulomak cilindričnog vrata posude s ukošenim obodom (T. II, br. 23). Možemo sa sigurnošću reći da je ovaj primjerak karakterističan za cetinsku kulturu; nalazimo ga obično na gornjem dijelu pehara koji imaju “iksoidnu” ruč-kicu, koja se od urezane linije ispod oboda spaja s ramenom. Tijelo tih pehara je uglavnom sferično ili bikonično (Marović, Čović, 1983; T. XXXII; 3, 9, 12; Marović, 1991; Sl. 47; 1,4). Može se također pretpostaviti da dva ulomka, od kojih jedan s urezanim ukrasima u obliku linije ispod koje se nalazi niz udubljenih točkica te dva paralelna ureza u obliku obrnutog slova “V” (T. I, br. 1) te drugi s ostatkom ukrasa urezanih linija koje se spajaju pod oštrim kutom (T. II, br. 26), pripadaju tijelu posude tipa pehara (Marović, 1991; Sl. 32; 6,7; Sl.42; 7). Veoma sličan ulomak profilirane šalice koja je iskopana u “sondi I-sjever-na gornjoj terasi” na gradini Monkodonja, svrstan je u kategoriju pehara cetinske kulture te također datiran u rano brončano doba (Hänsel et al. 1997; 83, Sl. 39; 7). U detaljnoj Urbanovoj studiji o srednjem brončanom dobu sjeverne Italije također su datirane pri kraju ranog te u prijelaz na srednje brončano doba (Urban, 1993; 248; Sl. 136; 10).

Ulomak ukrašenog ruba moguće je pripisati tipu zdjele koja je prisutna u 2. stupnju cetinske kulture. Radi se o zdjelici proširenog ruba različite profilacije koji je gotovo uvijek ukrašen s gornje i vanjske strane. Takve zdjele mogu biti pliće ili dublje te sa zaobljenim ili ravnim stijenkama (Marović, Čović, 1983, T. XXIX; 2-4, 12, T. XXXII; 11). Na primjerku iz tumula kod uvale Marić prisutan je ukras tanko urezanih linija, koje su na gornjoj strani ruba u obliku obrnutog slova “V” dok su s vanjske strane ostale sačuvane dvije paralelno urezane linije (T. II, br. 14).

Među malobrojnim ulomcima dna posuda koji su pronađeni, jedan se posebno ističe. Riječ je o dnu posude s jasno naznačenom stopom (T. I, br. 12) koji je najvjerojatnije pripadao posudi tipa “terine”, odnosno zdjeli koja je uglavnom imala prošireni rub (T. II, br. 14). Takva su dna karakteristična kod terina 2. stupnja cetinske kulture (Marović, Čović, 1983, Sl. 15;5).

Osim gore navedenih keramičkih predmeta, u jugozapadnom dijelu tumula pronađen je ulomak tamnosmeđe boje, izglučane površine, bez vidljivih primjesa, uvučenog dna, koji je u sredini imao rupu, izvedenu prije pečenja posude (T. III, br. 32). Predmet je vrlo skromnih dimenzija (vis. 2,6 cm; šir. 3 cm; deblj. 1,3 cm), no izgleda da ni u prvobitnom stanju nije bio veći. Kako je pronađen u tumulu,

moglo bi se pretpostaviti da je nekakav kulturni predmet vezan uz ritual prilikom pokapanja. No iako ne možemo sa sigurnošću otkriti funkciju, može se reći da je sličan predmet pronađen i na lokalitetu Vrčin u južnoj Istri, koji je odavno poznat po velikom broju tumula smještenih u njegovoj blizini. No kako je lokalitet istražen u prvoj polovici prošloga stoljeća te je samo jedan dio materijala obrađen i izložen u Arheološkom muzeju Istre, bez detaljnijih informacija o okolnostima pronalaska za vrijeme istraživanja, možemo samo pretpostaviti da je pronađen u jednom od tumula na Vrčinu. Čini mi se važnim prikazati i predmet s Vrčina kako bi se mogla potvrditi njihova sličnost (T. IV, br. 33). Nalazi s Vrčina objavljeni su 1989. (Buršić-Matijašić), ali je ovaj bio izostavljen.

Osim keramičkih predmeta, iskopana je jedna jezgra od kremenca sive boje (T. III, br. 30), jedan kremeniti okrhak s ostatcima korteksa (T. III, br. 28) te dvije kremene alatke (T. III, br. 29 i br. 31). Prva od dviju alatki (T. III, br. 29) predstavlja strugalo s naznačenim bulbusom na ventralnoj strani i ima tragove izloženosti vatri. Druga se alatka (T. III, br. 31) može interpretirati kao dio sječiva s udubkom. Osim toga, u nasipu, skoro na sredini tumula, pronađen je i perforirani oblatak od vapnenca (T. III, br. 27). Premda je očuvanost tumula u uvali Marić bila loša u trenutku njegova otkrića, a pronađeni predmeti kaotično razbacani unutar cijeloga tumula (izvan prvobitnog konteksta), možemo ipak pretpostaviti da se perforirani oblatak mogao nalaziti u grobu kao prilog pokojnika. U istraženom tumulu iz ranog brončanog doba na lokalitetu Selvis di Remanzacco, na sjeveru Italije, u grobu koji se nalazio na sredini tumula, pronađeni su ostatci pokojnika s brončanim bodežom i kamenim privjeskom, odnosno perforiranim oblutom, kao priložima. I taj je tumul u trenutku istraživanja bio gotovo sasvim savršen sa zemljom, dok je situacija unutar groba bila jasnija (Vitri, 1982, 1983, Càssola Guida, Corazza, 2002, 54).

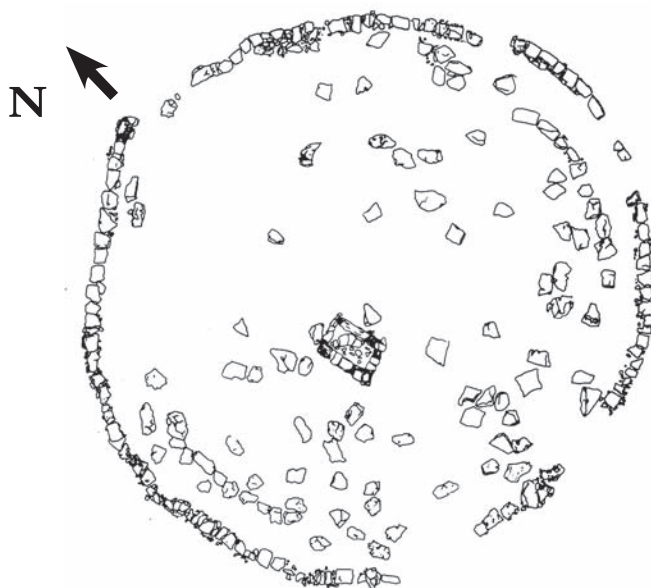
Mogu se povući paralele u "grobnom inventaru" nekih tumula iz Dalmacije s našim kod Barbarige. U jednih i drugih pronađeni su izrazito mali ulomci posuda odgovarajućih formi, poput ukrašenih rubova zdjela, glinenih pršljenova, kremenih jezgri i odbojaka. No još uvijek je Dalmacija u prednosti što se tiče stanja istraženosti tumula (Marović, 1991).

Iako ovi istarski ulomci ukazuju na oblike slične onima koji su pronađeni u tumulima cetinske kulture, njihovi su ukrasi mnogo manje izraženi, sastoje se uglavnom od skromno urezanih linija, a u jednom slučaju s udubljenim točkicama. Kod primjeraka tipičnih za cetinsku kulturu ova je finija keramika ukrašena uglavnom udubljenjem i žigosanjem te rjeđe urezom uz primjenu bijele inkrustacije. Upravo te dvije zadnje tehnike, koje su tipične za posude cetinske kulture, sasvim

nedostaju na istarskim fragmentima. Iako nije novost da su keramički predmeti koji su tipični za cetinsku kulturu pronađeni i u nalazištima izvan Dalmacije, na sjeveru Jadrana (Govedarica 1989, T. XII; 1,5, Montagnari Kokelj, 1992; Fig. 48, 1994; 81) tek se u zadnjih nekoliko godina jasnije navode i povezuju neki ulomci koji potječu s istarskih gradina (Mihovilić et al. 2005; 403, Fig. 13) i s tumula kod Marića s cetinskom kulturom (u ovom članku). No za razliku od primjeraka iz Tršćanskog krasa koji su što se fature, a pogotovo ukrasa tiče, sličniji onima iz Dalmacije (Gilli, Montagnari Kokelj, 1992; Fig. 48), ukupan materijal koji proizlazi iz tumula kod Marića i dalje sadrži određenu skromnost te privrženost tipičnim elementima istarske bronzanodobne keramike. Što se tiče intenziteta odnosa između ovih dviju kulturnih grupa, zasad imamo tek indicije koje su još uvijek preskromne te će samo detaljnije istraživanje bronzanodobnih lokaliteta Istre pružiti konkretnije odgovore. U tijeku su interdisciplinarna istraživanja istarskih bronzanodobnih lokaliteta koja će sigurno nakon pedantne obrade arheološkog materijala obogatiti postojeću sliku bronzanog doba Istre (Hänsel, et al. 1999).

Nažalost, ostaju još nerazjašnjena mnoga pitanja vezana uz istarske tumule. Sasvim nedostaju antropološke analize. Postoje vrlo skromni podatci o grobovima iz naselja Vrčin (Corrain, Capitano, 1968), ali kosti iz tumula nisu nikad bile podvrgnute analizama. Sasvim su nepoznati podatci vezani uz antropološke karakteristike, spolu i starosti pokojnika iz istarskih tumula. Po priložima pronađenima u tumulima Valmarin, Bumbišta (Gnirs, 1925; Čović 1983; 118; Mihovilić, 1994; 108) i Maklavun (Bacić, 1960; Hänsel, Teržan, 1999) može se zaključiti da je pokojnik imao važnu ulogu unutar svoje zajednice. To se može potvrditi i time što su takve strukture smještene na strateškim pozicijama, poput vrhova brežuljaka, kao istaknuta točka u prostoru koja je bila uočljiva i s velike udaljenosti. Tako je i s tumulom iznad uvale Marić koji se nalazio na najvišoj koti platoa Komunal, s čije se pozicije nadzirala cijela uvala. Za izgradnju takvih grobnica bilo je potrebno uložiti veliku količinu energije, a motivacija je bila direktno vezana za vrijednost pojedinca unutar skupine u kojoj je živio. Ne možemo sa sigurnošću potvrditi da su sve tumule u Istri, poput onih sa sjevera Italije, podigle manje grupe "poglavica ili ratnika", čija je glavna aktivnost bila stočarstvo (Cassola Guida, 2002). Slika je u Istri složenija jer pored većih, istaknutih tumula koji se nalaze izolirano na vrhovima brežuljaka, postoje i prave nekropole s više manjih tumula koje su samo djelomično istražene (Battaglia, 1958; Cannarella, 1968). Tradicija pokapanja pod tumulom u Istri najznačajnija je za bronzano doba, ali je dokumentirana i kasnije, čak u kasnoantičko doba kao što potvrđuje iskopani grob iz naselja Škicini kod Juršića (Marušić, 1973; 76; Tab. V; 1).

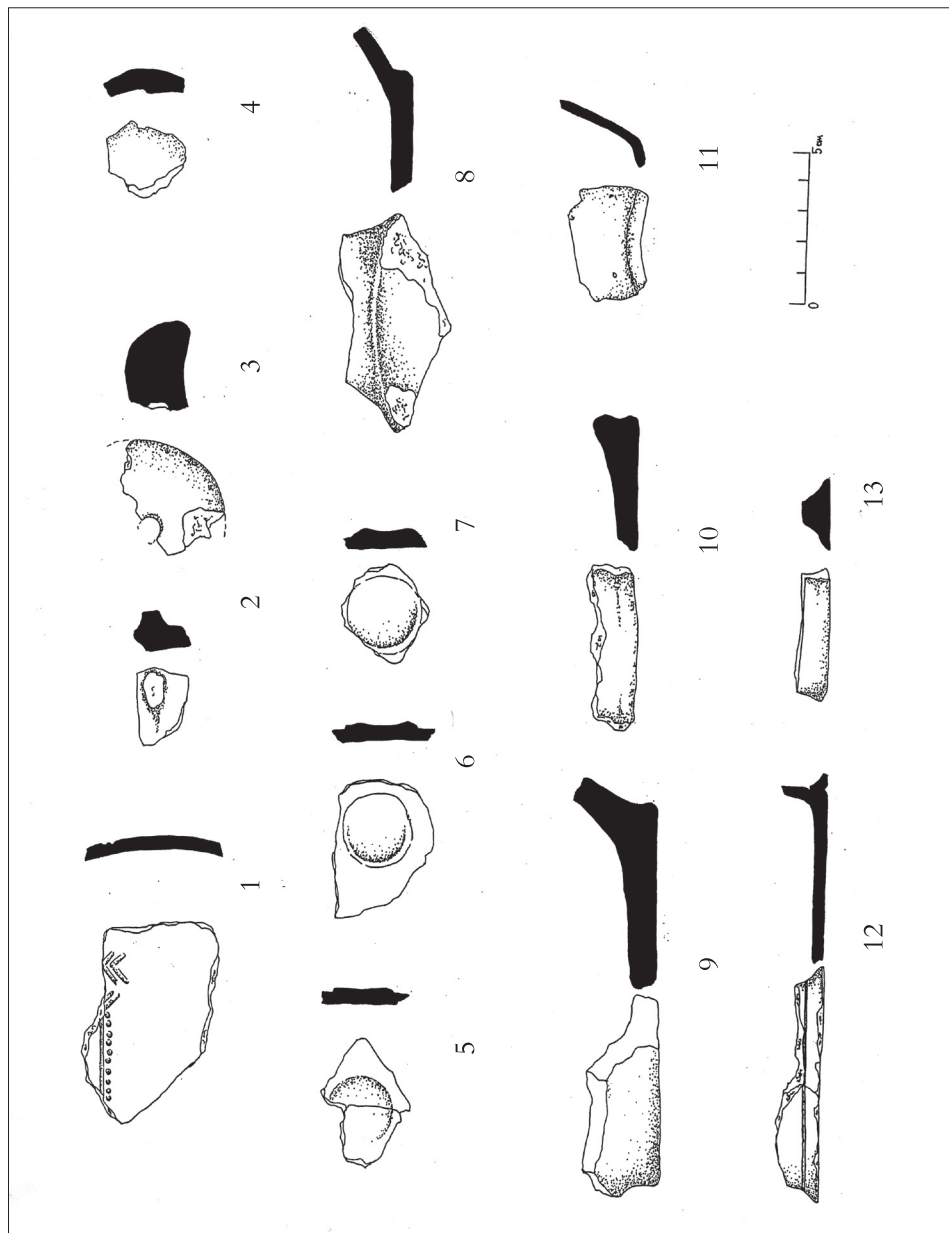
Već je prije pedeset godina jedan od najaktivnijih arheologa u Istri, pokojni prof. Bačić (1961.), rekao da “mnoga pitanja u vezi s bronzanodobnim grobovima sa skvrčenim pokopom u našoj zemlji nisu još konačno riješena, i svaki prilog, ... znači približavanje cilju.”

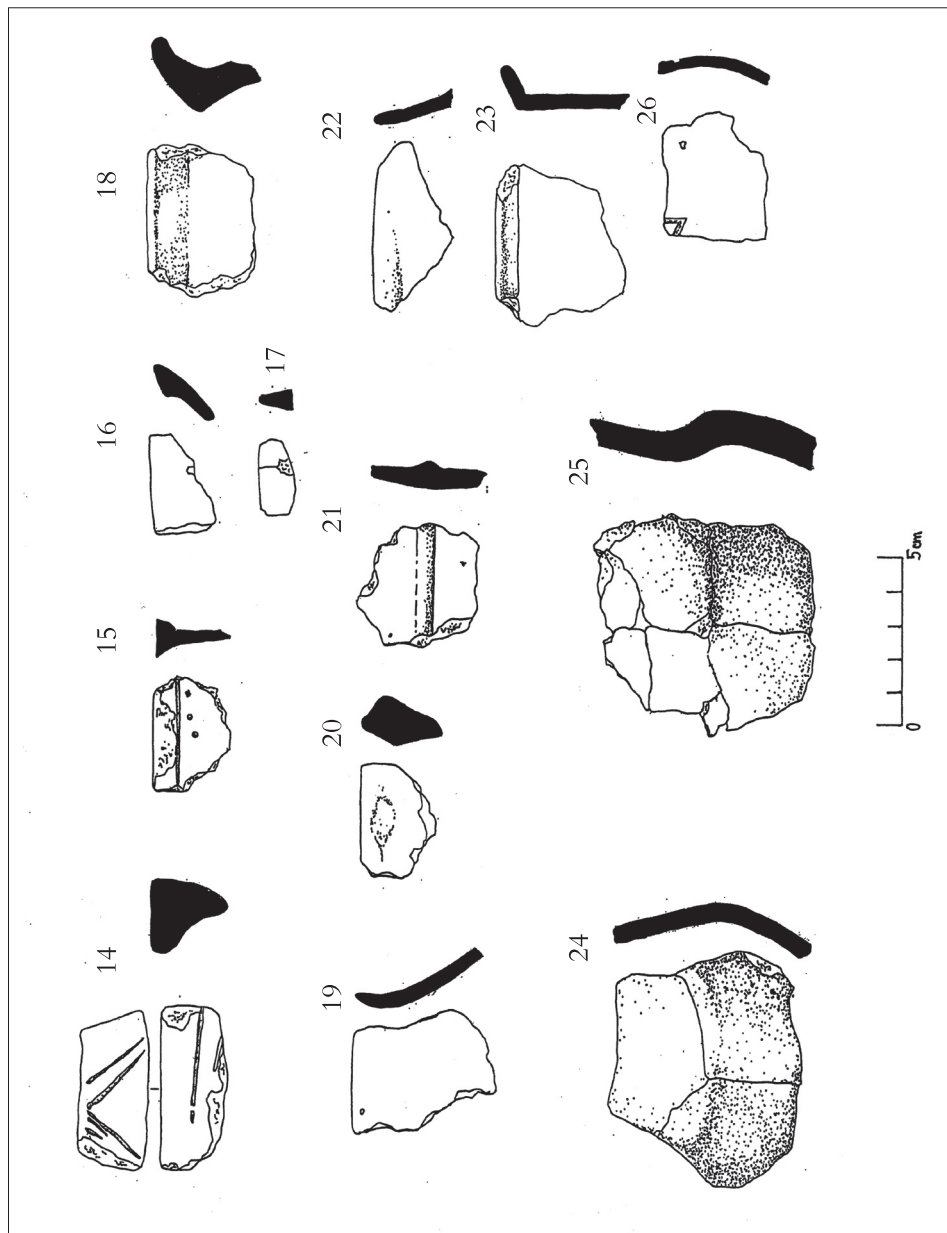
Sl. 8 *Tloct tumula s grobom. Autori: L. Orlić i G. Codacci-Terlevič.*

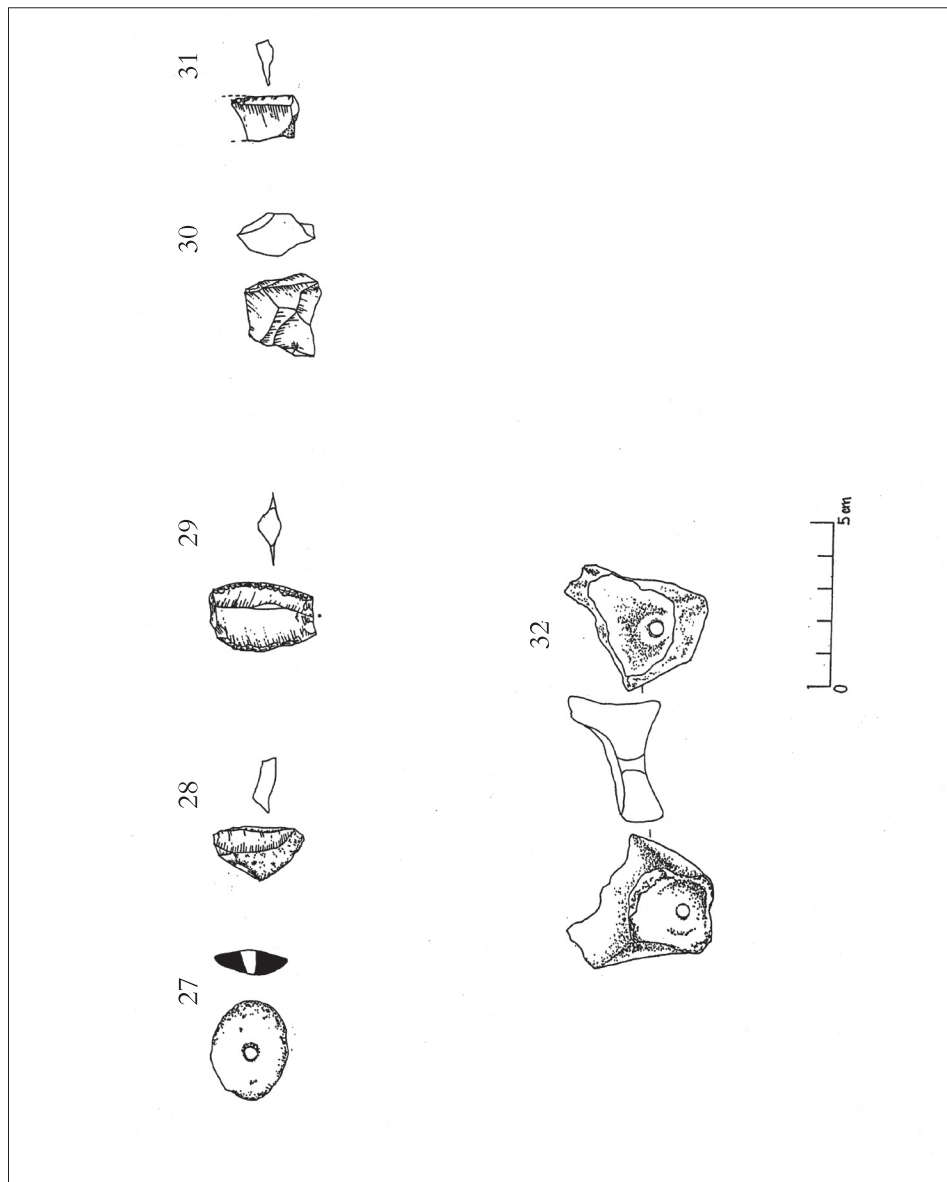
Sl. 9 Zračni snimak tumula. Autor snimka: Enzo Morović.

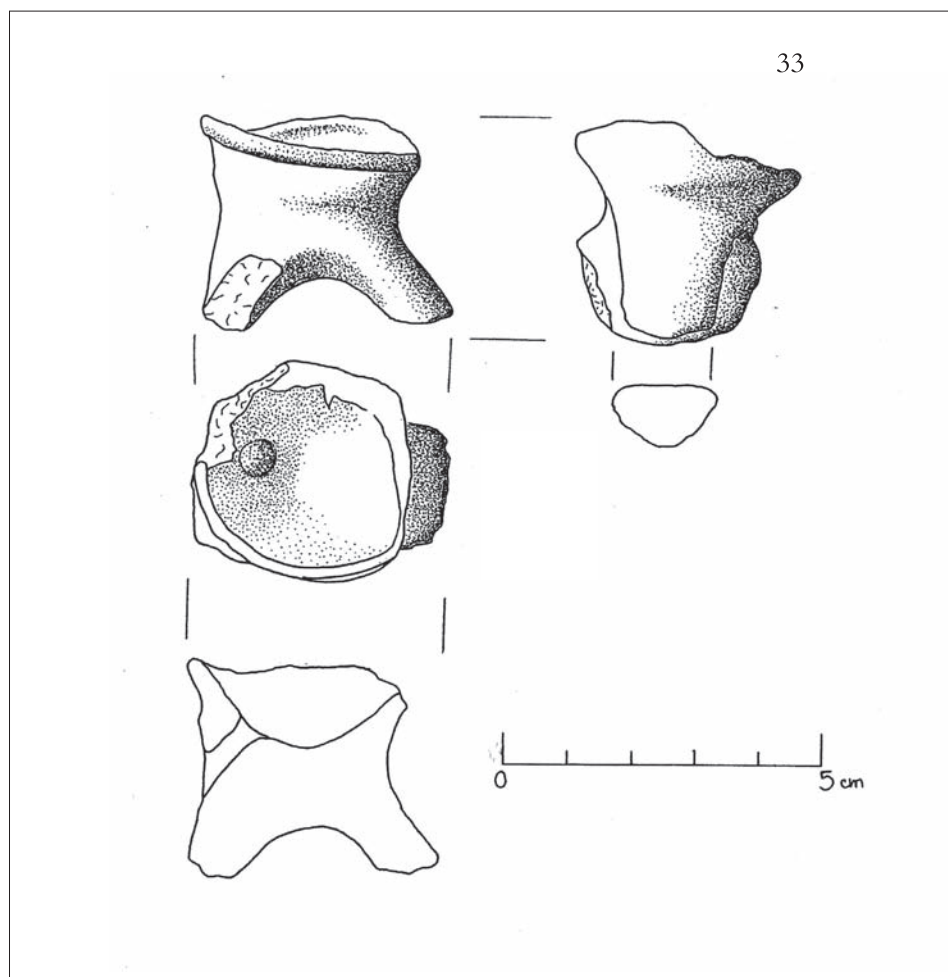
T. I Crteži nalaza. Autor crteža: G. Codacci-Terlevič.

T. II Crteži nalaza. Autor crteža: G. Codacci-Terlevič.

T. III Crteži nalaza. Autor crteža: G. Codacci-Terlevič.

T. IV *Crteži nalaza. Autor crteža: Ivo Juričić.*

KRATICE

AMSI	Atti e Memorie della Società istriana di archeologia e di storia patria, Parenzo
AP	Arheološki pregled, Beograd
AV	Arheološki Vestnik, Ljubljana
HAnq	Histria Antiqua, časopis Međunarodnog istraživačkog centra za arheologiju, Pula
Histria archaeol. Izdanja HAD-a	Histria archaeologica, časopis Arheološkog muzeja Istre, Pula Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, Zagreb
JZ	Jadranski zbornik, prilozi za povijest Istre, Rijeke i Hrvatskog Primorja, Rijeka - Pula
Opusc. arch.	Opuscula archaeologica, Godišnjak Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb
VAHD	Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split
VAMZ	Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb

LITERATURA

- BAČIĆ, B., *Arheološko iskopavanje špilje Cingarele kod Momjana*, JZ, godina I., Rijeka-Pula, 1956, 323-348.
- BAČIĆ, B., *Tumuli iz bronzanog doba na Maklavunu i Žamnjaku u južnoj Istri*, JZ, sv. X/1976-1978, Rijeka-Pula, 1960, 197-210.
- BAČIĆ, B., *Novi grobovi iz bronzanog doba u Istri*, Građa i rasprave, vol. I, 1961, 15-23.
- BAČIĆ, B., *Vela gromača kod Kavrana*, *Histria archaeol.* IV/1, Pula, 1973, 7-23.
- BAČIĆ, B., *Trogrla pećina* (rezultati arheološkog istraživanja 1974. godine), JZ, sv. X/1976-1978, 161-172.
- BAČIĆ, B., *Vodič III*, Arheološki muzej Istre, Pula, 1978, 33-34.
- BATTAGLIA, R., *Ricerche paleontologiche e folkloristiche sulla casa istriana primitiva (parte prima)*, AMSI, XXXVIII, fasc. II, Parenzo 1926, 31-79.
- BATTAGLIA, R., *I castellieri della Venezia Giulia*, in *Le meraviglie del passato*, Milano, 1958, 419-434.
- BEKIĆ, L., *Sustav gradina na rovinjskom području*, *Histria archaeol.* 27/1996, Pula, str. 19-92
- BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, K., *Gradina Vrčin u okviru bronzanog doba Istre*, AV 39-40, Ljubljana, 1988-1989, 475-494
- BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, K., *Maklavun-bronzanodobni tumul*, Arheološka istraživanja u Istri, znanstveni skup, Poreč, 26.-28. listopada 1994, Izdanja HAD-a, sv.18, Zagreb, 1997, 21-38
- BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, K., *Popis arheoloških nalazišta prostora Općine Vodnjan (prapovijest)*, r. br. 12, AMI, Arhiva, ožujak/travanj 2000.
- BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, K., *Škicini (Vodnjan) bronzanodobni grob pod tumulom*, *Opusc. archaeol.*, 27, Zagreb, 2003., 171-186.
- CANNARELLA, D., *Il Craso, Invito alla conoscenza della sua preistoria della sua storia delle sue bellezze*, Trieste, 1968
- CLEVA, G., *Scavi preistorici*, Varietà, a cura della direzione, AMSI, vol. IX, Parenzo, 1894, 497-499.
- CORRAIN, C., CAPITANIO, M., *Resti scheletrici della necropoli enea di Monte Orcino (Dignano d'Istria)*, *Quaderni di scienze antropologiche* 1, Padova, 1968, 6-31.
- ČOVIĆ, B. *Rano bronzano doba, Istra*, u: *Prahistorija jugoslavenskih zemalja*, IV, Bronzano doba, 114-132.
- GILLI, E., MONTAGNARI KOKELJ, E., *La Grotta dei Ciclami nel Carso Triestino (materiali degli scavi 1959-1961)*, *Atti della Società per la Preistoria e Protostoria della Regione Friuli-Venezia Giulia*, VII, Trieste, 1992, 65-161.
- GNIRS, A., *Tumulusgräber aus der Kastellierzeit Istriens*, *Mitteilung der Zentralkommission für Kunst und historische Denkmale*, Bd.V, Wien, 1906, 300 - 307.

- GNIRS, A., *Istrische Beispiele für Formen der antik-römischen Villa Rustica*. Jahrbuch für Altertumskunde, Zweiter Band, Wien, 1908, 124-143.
- GNIRS, A., *Istria Praeromana. Beiträge zur Geschichte der Frühesten und Vorrömischen Kulturen an den Küsten der Nördlichen Adria*, Karlsbad, 1925.
- GOVEDARICA, B., *Rano bronzano doba na području istočnog Jadrana*, Djela LXVII, Centar za Balkanološka ispitivanja, knjiga 7, Sarajevo, 1989.
- HÄNSEL, B., MIHOVILIĆ, K., TERŽAN B., *Monkodonja-utvrđeno protourbano naselje starijeg i srednjeg bronzanog doba kod Rovinja u Istri*, *Histria archaeol.* 28/1997, Pula, 1999, 37-107.
- HÄNSEL, B., TERŽAN, B., *Bronzanodobna kupolasta grobnica mikenskog tipa u Istri*, *Histria archaeol.* 30/1999, Pula, 2001, 69-107.
- LONZA, B., *Appunti sui castelli dell'Istria e della provincia di Trieste*, Società per la preistoria e la protostoria della regione Friuli-Venezia Giulia, Quaderno n. 2, 1977.
- LONZA, B., *La ceramica del castelliere degli Elleri*, Società per la preistoria e protostoria del Friuli-Venezia Giulia, Quaderno 4, Trieste, 1981.
- MARCHESETTI, C., *I castelli preistorici di Trieste e della regione Giulia*, 1903 e ristampa del 1981 a cura della Società per la preistoria e protostoria della regione Friuli-Venezia Giulia, Quaderno n. 3, Trieste, 1981.
- MAROVIĆ, I., ČOVIĆ, B., *Rano bronzano doba, Cetinska kultura*, u: Prahistorija jugoslavenskih zemalja, IV, Bronzano doba, 191-232.
- MAROVIĆ, I., *Iskopavanje kamenih gomila u Bogomolju na otoku Hvaru*, VAHD sv. 78, Split, 1985, 5-33.
- MAROVIĆ, I., *Istraživanja kamenih gomila cetinske kulture u srednjoj Dalmaciji*, VAHD sv. 84, Split, 1991, 15-200.
- MARUŠIĆ, B., *Novi nalazi kasnoantičkih kosturnih grobova u južnoj Istri i na otoku Cresu*, *Histria archaeol.*, God. IV/sv. 1, Pula, 1973, 59-83.
- MATIJAŠIĆ, R., *Gospodarstvo antičke Istre*, Pula, 1998.
- MIHOVILIĆ, K., *Vetva, bronzanodobni grob pod tumulom*. AP 28/1987, Ljubljana, 1989, 73.
- MIHOVILIĆ, K., *Preistoria dell'Istria dal paleolitico all'età del ferro*, Atti della XXIX Riunione scientifica, Preistoria e protostoria del Friuli-Venezia Giulia e dell'Istria, 28-30 settembre 1990, Firenze, 1994, 101-118.
- MIHOVILIĆ, K., *Fortifikacija gradine Gradac - Turan iznad Koromačna*, "Arheološka istraživanja u Istri", znanstveni skup, Poreč, 26.-28. listopada 1994, Izdanja HAD-a, sv. 18, Zagreb, 1997, 39-60.
- MIHOVILIĆ, K., HÄNSEL, B., TERŽAN, B., *Moncodogno. Scavi recenti e prospettive future*, u *Carlo Marchesetti e i castelli 1903-2003*. Fonti e studi per la storia della Venezia Giulia, vol. IX. Atti del Convegno Internazionale di Studi, Castello di Duino (Trieste), 14-15 novembre 2003, a cura di Gino Bandelli e Emanuela Montagna-

- ri Kokelj; 389-408.
- MIHOVILIĆ, K., *Baumeister und Herrschaftseliten (Bronzezeit)*, u: *Histria/Istra/Istrien*, Monografije i katalogi 15, Arheološki muzej Istre, Pula, 2005, 31-48.
- MIHOVILIĆ, K., *Histri - die Istrier und ihre Seemacht in der nördlichen Adria (Eisenzeit)*, u: *Histria/Istra/Istrien*, Monografije i katalogi sv. 15, Arheološki muzej Istre, Pula, 2005, 37-48.
- MONTAGNARI KOKELJ, E., *Il Carso Triestino fra tardo Neolitico e Bronzo antico*, Atti della XXIX Riunione scientifica, Preistoria e protostoria del Friuli-Venezia Giulia e dell'Istria, 28-30 settembre 1990, Firenze, 1994, 71-90.
- MLAKAR, Š., *Brioni*, 1971.
- PERONI, R., *Popoli e civiltà dell'Italia antica*, Volume nono, Roma, 1989.
- SCHIAVUZZI, B., *Attraverso l'agro colonico di Pola*, AMSI, vol. XXIV, Parenzo 1908.
- SCHIAVUZZI, B., *Necropoli a tumuli a Monte Orsino*, AMSI, vol. XXX, Parenzo, 1914, 209-213.
- SCHWALB, H., *Ferner berichten kurtz über Monte Paravia und Umgebung*, Mitteilung der Zentral-Kommission für Kunst un historische Denkmale, Wien, III. Folge, 4. Band, Wien, 1905, 123, Küstenland.
- STARAC, A., *Dva bisera - Due perle*, u: *Attinianum*, Glasilo Grada Vodnjana - Foglio della Città di Dignano, I/2005, Vodnjan, 14-15.
- TAMARO, B., *Recensione di Istria praeromana*. Beiträge zur Geschichte der frühesten und vorrömischen Kulturen an den Küsten der nordlichen Adria von Anton Gnirs, Verlag von Walther Heinisch, 1926, in AMSI, vol. XXXVIII, fasc. 1, Parenzo, 161-168.
- URBAN, TH., *Studien zur mittleren Bronzezeit in Norditalien*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, 14, Bonn, 1993.
- VINSKI, Z., *O oružju ranog bronzanog doba u Jugoslaviji*, VAMZ, serija III, svezak II, Zagreb, 1961, 1-37
- VITASOVIĆ, A., *Objekti i kultura kultnog i zagrobnog života otočja Brijuni*, *Histria archaeol.* 32/2001, Pula, 2002, 53-106.
- VITASOVIĆ, A., *La cultura dei castellieri sulle isole Brioni*, u *Carlo Marchesetti e i castellieri 1903-2003*. Fonti e studi per la storia della Venezia Giulia, vol. IX. Atti del Convegno Internazionale di Studi, Castello di Duino (Trieste), 14-15 novembre 2003, a cura di Gino Bandelli e Emanuela Montagnari Kokelj; 409-418.
- VITASOVIĆ, A., *Gradina*, *Histria archaeol.* 31/2000, Pula, 2002, 5-60.
- VITRI S., *Tomba a tumulo (scavo di emergenza 1981)*. *Selvis di Remanzacco*, in *Ritrovamenti archeologici recenti e recentissimi nel Friuli-Venezia Giulia*, Relazioni della Soprintendenza per i Beni Ambientali Architettonici Archeologici Artistici e Storici del Friuli-Venezia Giulia, 1, Trieste, 1982, pp. 37-39.
- VITRI, S., *I tumuli del Friuli*, in *Preistoria del Caput Adriae*, Trieste, 1983, 84-86.

SUMMARY

THE RESULTS OF THE RESEARCH CONDUCTED ON A BRONZE AGE TUMULUS ABOVE THE BAY OF MARIĆ NEAR BARBARIGA

Giulia CODACCI - TERLEVIĆ

This paper mentions for the first time objects found during the research of a Bronze Age tumulus situated above the Bay of Marić near Barbariga in southern Istria. The research was conservational and was conducted, with some interruptions, in the period between July 2nd and November 19th, 2003. The newly discovered information regarding the burial customs of the Bronze Age inhabitants of Istria is presented in this paper. Moreover, as introduction, prior to beginning the information processing, we examined a historical review of research of tumuli in Istria, in the course of which we learned that those stone mounds had long before drawn the attention of the researchers, and we focused on certain characteristics described that we also recognized as present at the newly researched tumulus at Barbariga.

Even though, when discovered, the tumulus was in a very bad condition, we manage to collect some very interesting ceramic fragments which enabled us to date the tumulus to the early Bronze Age.